Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 8 Tz 84/2012, ECLI:CZ:NS:2012:8.TZ.84.2012.1

Číslo: 64/2013

Právní věta:

Podle § 151 odst. 2 tr. ř. platí, že obhájce, který byl obviněnému ustanoven, má vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle zvláštního předpisu, tj. advokátního tarifu, přičemž tento jeho nárok, je-li plátcem daně z přidané hodnoty, se zvyšuje o částku odpovídající této dani, kterou je povinen z odměny za zastupování a z náhrad hotových výdajů odvést podle zvláštního právního předpisu, tj. podle zákona o dani z přidané hodnoty (k tomu srov. č. 7/2012 Sb. rozh. tr.).

Jelikož ustanovení § 151 odst. 2 tr. ř. nerozlišuje jednotlivé položky odměny za úkony právní služby a náhrady hotových výdajů, které by podléhaly a nepodléhaly navýšení o příslušnou procentuální částku daně z přidané hodnoty (a nečiní tak ani žádný z dalších předpisů týkajících se této problematiky, tj. zákon o advokacii, občanský soudní řád, soudní řád správní, notářský řád či zákon o soudních exekutorech), je třeba mít za to, že toto navýšení se vztahuje na všechny položky, které jsou přiznány ustanovenému obhájci, je-li plátcem daně z přidané hodnoty. Takový obhájce je totiž povinen odvést daň z přidané hodnoty z celé částky zaplacené mu v trestním řízení státem jako zadavatelem právní služby, nikoliv jen z některé z přiznaných položek.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 05.12.2012

Spisová značka: 8 Tz 84/2012

Číslo rozhodnutí: 64

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odměna ustanoveného obhájce

Předpisy: § 151 odst. 2 tr. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud ke stížnosti pro porušení zákona ministra spravedlnosti podané ve prospěch obhájce JUDr. W. F. proti usnesení státního zástupce Okresního státního zastupitelství v Karviné ze dne 29. 2. 2012, č.j. 1 ZT 318/2011-24, podle § 268 odst. 2 tr. ř. vyslovil, že napadeným pravomocným usnesením byl porušen zákon v ustanoveních § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. a § 151 odst. 2 tr. ř. v neprospěch obhájce JUDr. W. F. Podle § 269 odst. 2 tr. ř. napadené usnesení zrušil. Zrušil též všechna další rozhodnutí na zrušené usnesení obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž

došlo zrušením, pozbyla podkladu. Podle § 270 odst. 1 tr. ř. přikázal státnímu zástupci Okresního státního zastupitelství v Karviné, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl.

Z odůvodnění:

Policejní komisař Policie České republiky, Krajského ředitelství policie M. k., Územního odboru K., 1. oddělení obecné kriminality (dále jen „policejní orgán“), usnesením ze dne 18. 10. 2011, č. j. KRPT 37440-14/TČ-2011-070371, zahájil podle § 160 odst. 1 tr. ř. trestní stíhání obviněného D. S. pro trestný čin loupeže podle § 173 odst. 1 tr. zákoníku. Jelikož obviněný si sám obhájce nezvolil, byl mu opatřením Okresního soudu v Karviné ze dne 19. 10. 2011, č.j. 0 Nt 1249/2011-2, podle § 39 tr. ř. ustanoven obhájce JUDr. W. F.

Proti usnesení o zahájení trestního stíhání podal obviněný stížnost, o níž dozorový státní zástupce rozhodl usnesením ze dne 7. 11. 2011, č. j. 1 ZT 318/2011-11, tak, že napadené usnesení podle § 149 odst. 1 tr. ř. jako nedůvodné zrušil a podle § 149 odst. 1 písm. b) tr. ř. policejnímu orgánu uložil, aby o věci znovu jednal a rozhodl. V důsledku toho Okresní soud v Karviné opatřením ze dne 21. 11.2011, č. j. 0 Nt 1249/2011-5, zrušil původní ustanovení jmenovaného obhájce a jeho doručením obhájci JUDr. W. F. tak skončila jeho povinnost obviněného v dané věci obhajovat.

V zákonné lhůtě uvedené v ustanovení § 151 odst. 2 tr. ř., jmenovaný obhájce doručil Okresnímu státnímu zastupitelství v Karviné vyúčtování odměny a hotových výdajů. Učinil tak formou faktury č. 33411 ze dne 28. 12. 2011, v níž uplatnil nárok v celkové částce 9200,40 Kč (po zaokrouhlení požadoval 9200 Kč), do které jako plátce daně z přidané hodnoty (dále převážně jen „DPH“) již započetl zvýšení o 20 % této daně. Ve vyúčtování specifikoval jednotlivé úkony právní služby poskytnuté obviněnému, náhradu za promeškaný čas, související režijní paušály a ve dvou případech (v souvislosti s účastí u výslechů obviněného a svědka) rovněž jízdné osobním motorovým vozidlem ze sídla své advokátní kanceláře do místa konání výslechů; zvýšení o 20 % DPH tedy požadoval za všechny uvedené položky.

O výši odměny a náhrady hotových výdajů obhájce rozhodl policejní orgán usnesením ze dne 31. 1. 2012, č. j. KRPT-37440-49/TČ-2011-070371, jímž mu podle § 151 odst. 3 tr. ř. a s odkazem na příslušná ustanovení vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „advokátní tarif“), přiznal celkovou částku 9114 Kč (tedy o 86 Kč méně než požadovaných 9200 Kč), když účtované jízdné v částce celkem 432 Kč nezvýšil o 20 %, neboť měl za to, že výše sazeb základní náhrady za používání silničních motorových vozidel jsou pevně stanoveny v § 157 odst. 4 zákoníku práce, a proto je nelze zvyšovat o DPH.

Obhájce JUDr. W. F. podal proti tomuto usnesení policejního orgánu, které mu bylo doručeno dne 2. 2. 2012, včas stížnost, v níž namítl, že policejní orgán zaměnil pojmy cestovní náhrada a cestovné, když nerespektoval § 36 odst. 3 písm. e) zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o DPH“), podle kterého základ této daně zahrnuje také vedlejší výdaje, které jsou účtovány osobě, pro kterou je uskutečňováno zdanitelné plnění, při jeho uskutečnění, z čehož nutno vyvodit, že rovněž z jízdného přísluší DPH v zákonné výši.

Státní zástupce Okresního státního zastupitelství v Karviné usnesením ze dne 29. 2. 2012, č. j. 1 ZT 318/2011-24, podle § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. obhájcovu stížnost zamítl jako nedůvodnou, neboť dospěl k závěru, že ustanovení § 151 odst. 2, věty druhé za středníkem, tr. ř. se uplatní pouze ve vztahu k odměně a náhradě hotových výdajů stanovených paušální částkou, jelikož tyto ceny jsou uvedeny v advokátním tarifu a neobsahují DPH. V obsáhlém odůvodnění svého rozhodnutí s odkazem na § 157 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“), a vyhlášku ministerstva práce a sociálních věcí č. 377/2010 Sb., kterou se pro účely

poskytování cestovních náhrad mění sazby základní náhrady za používání silničních motorových vozidel a stravné a stanoví průměrná cena pohonných hmot (dále případně jen „vyhláška č. 377/2010 Sb.“), jakož i s odkazem na příslušná ustanovení zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o DPH“), a zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o cenách“) uzavřel, že nejde-li o situaci, kdy by obhájce cestovní náklady doložil např. dokladem o nákupu pohonných hmot, vyúčtují se náhrady jízdních výdajů podle úpravy obsažené v zákoníku práce, tj. pouze ve výši základní náhrady za 1 km jízdy a náhrady výdajů za spotřebovanou pohonnou hmotu. Vycházel přitom (obdobně jako policejní orgán) ze sdělení Finančního ředitelství v O. ze dne 4. 2. 2011, č. j. 733111-1202-807662, podle něhož výše sazeb uvedených v § 157 odst. 3, 4 zákoníku práce jsou pevně stanoveny a nelze je navyšovat bez ohledu na skutečnost, zda zaměstnavatel, který tyto náhrady zaměstnancům vyplácí, je či není plátcem DPH.

Proti tomuto usnesení státního zástupce podal ministr spravedlnosti u Nejvyššího soudu stížnost pro porušení zákona ve prospěch obhájce JUDr. W. F.

Po shrnutí celkového stavu věci (srov. shora dosavadní text) ministr spravedlnosti citoval příslušná ustanovení těch právních předpisů, která považuje pro řešení dané problematiky za významná. V prvé řadě poukázal na ustanovení § 22 a § 23a zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů (dále případně jen „zákon o advokacii“), a § 13 a násl. advokátního tarifu, podle nichž obhájce poskytuje své služby (zpravidla) za odměnu, a mimo jiné má též nárok na náhradu hotových výdajů. Je-li plátcem daně z přidané hodnoty, náleží mu k odměně též částka odpovídající této dani, kterou je povinen odvést státu.

Následně ministr spravedlnosti připomenul některá relevantní ustanovení zákona o DPH, konkrétně § 2 odst. 1 písm. b), podle něhož je předmětem této daně poskytnutí služby za úplatu osobou povinnou k dani v rámci uskutečňování ekonomické činnosti, s místem plnění v tuzemsku, přičemž osobou povinnou k dani je i fyzická osoba, která samostatně uskutečňuje takovou činnost, kterou se mimo jiné rozumí i výkon nezávislé činnosti právníků (§ 5 odst. 1, 2 citovaného zákona). Za poskytnutí služby se pro účely zákona o DPH též považuje poskytnutí služby za úplatu i na základě rozhodnutí státního orgánu nebo vyplývající ze zvláštního právního předpisu (§ 14 odst. 1, 2 zákona). Podle § 47 odst. 1 písm. a) tohoto zákona se u služeb uplatňuje základní sazba daně ve výši 20 %.

Ministr spravedlnosti dále citoval ustanovení § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř., podle něhož nadřízený orgán stížnost zamítne, není-li důvodná, a ustanovení § 151 odst. 2 tr. ř., podle něhož má obhájce, který byl obviněnému ustanoven, nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle zvláštního předpisu (advokátního tarifu) vůči státu. Tento nárok obhájce, je-li plátcem daně z přidané hodnoty, se zvyšuje o částku odpovídající této dani, kterou je obhájce povinen z odměny za zastupování a z náhrad hotových výdajů odvést podle zvláštního právního předpisu (tj. podle zákona o DPH); ustanovení se použije i tehdy, je-li obhájce společníkem právnické osoby zřízené podle zvláštních právních předpisů upravujících výkon advokacie a plátcem daně je tato právnická osoba.

Poté ministr spravedlnosti konstatoval, že těmito ustanoveními se státní zástupce důsledně neřídil. V rámci své argumentace poukázal i na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2011, č. j. 11 Tz 17/2011-40, podle něhož advokát (obhájce) poskytuje své právní služby za odměnu a má mimo jiné nárok na náhradu hotových výdajů, a je-li plátcem DPH, tj. je-li za poskytování služeb povinen odvést státu daň z přidané hodnoty, pak mu vedle toho náleží i částka odpovídající této dani. Trestní řád v této souvislosti nerozlišuje jednotlivé položky odměny a hotových výdajů, které by navýšení o příslušnou procentuální částku podléhaly a nepodléhaly, přičemž je nepochybné, že pokud obhájce jako plátce DPH je povinen odvést tuto daň z celé částky zaplacené mu v trestním řízení státem jako zadavatelem právní služby poskytované obhájcem, pak mu toto odpovídající navýšení náleží ohledně všech položek odměny a náhrady hotových výdajů.

Ministr spravedlnosti rovněž zmínil, že pokud státní zástupce poukazoval na zákoník práce, pak lze také připomenout, že jeho ustanovení § 157 upravuje podmínky pro používání soukromých silničních motorových vozidel při pracovních cestách zaměstnanců a s tím související náhrady jízdních výdajů zaměstnavatelem těm zaměstnancům, kteří nejsou plátci DPH. Přehlížet přitom nelze ani účel hrazení nákladů obhajoby státem, jde-li o soudem (státem) ustanoveného obhájce, jenž v určitých případech musí v zájmu fair procesu obhajovat obviněného, což je nutno z ústavního hlediska chápat jako vytvoření nezbytných materiálních podmínek pro realizaci základního práva na právní pomoc, které garantuje čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Právě proto má podle § 151 odst. 2, věty prvé, tr. ř. obhájce, který byl obviněnému ustanoven, vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů, tedy včetně navýšení o částku odpovídající DPH, kterou je obhájce povinen z odměny za zastupování a z náhrad hotových výdajů odvést státu podle zvláštního právního předpisu. Účelem tohoto ustanovení je to, aby byl obhájce za vykonanou činnost pro stát odměněn, neboť jako obhájce byl státem ustanoven, a proto mu vůči státu svědčí legitimní majetkový nárok.

Podle ministra spravedlnosti v dané věci není zásadní polemika o případném dvojím zdanění některých položek hotových výdajů, nýbrž zachování ústavně zaručeného práva stěžovatele (obhájce na legitimní očekávání ochrany majetku). Výše uvedené právní názory a závěry vycházejí z dosavadní soudní praxe a judikatury (např. rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3306/09 a shora citovaný rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tz 17/2011), přičemž ve smyslu nálezu Ústavního soudu pod sp. zn. II. ÚS 288/05 je na místě zdůraznit, že současnou právní úpravu (tedy § 151 odst. 2, větu druhou, tr. ř., v účinnosti od 1. 5. 2004) je nutno chápat jako narovnání postavení advokátů (a dalších osob poskytujících své služby podle zvláštních zákonů) se soudními exekutory, kterým předchozí právní úprava nárok na zaplacení částky odpovídající této dani již výslovně přiznávala (§ 87 odst. 1 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti, ve znění pozdějších předpisů /dále převážně jen „zákon o soudních exekutorech“/), přičemž podle tohoto zákona je-li exekutor plátcem DPH, je součástí nákladů exekuce rovněž i tato daň, jejímž základem jsou platby za uskutečněné zdanitelné plnění, tedy i vedlejší výdaje, jimiž jsou zejména náklady na přepravu, pojištění, provize či na související materiál, a není tak pochyb o tom, že nákladem exekuce je i DPH, jejímž základem je celková částka nákladů exekuce zahrnující odměnu i všechny náhrady.

Na podporu názoru, že základ daně zahrnuje nejen odměnu, ale i veškeré náhrady, ministr spravedlnosti odkázal na znění § 137 odst. 3 zákon č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále převážně jen „o. s. ř.“), po novele provedené zákonem č. 237/2004 Sb., podle kterého i při rozhodování soudů o nákladech právního zástupce v občanském soudním řízení je DPH vypočítávána z odměny a všech náhrad náležejících advokátovi (zde poukázal na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2278/10).

Třebaže ministr spravedlnosti připustil, že podnětem k vydání výše uvedených rozhodnutí Ústavního či Nejvyššího soudu byly prvotně jiné právní problémy, zůstává podle něho skutečností a závěrem, že pokud s ohledem na znění zákona (§ 151 odst. 2 tr. ř.) mohl stěžovatel oprávněně očekávat, že mu náhrada za daň bude ze strany soudu přiznána, pak v případě, že se tak nestalo, Ústavní soud konstatoval nerespektování stěžovatelova základního práva na legitimní očekávání. V této souvislosti poukázal i na usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1227/09, jímž mimo jiné bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení před Ústavním soudem, přičemž v tomto případě Ústavní soud přiznal stěžovateli v souladu s advokátním tarifem náhradu odměny za právní zastoupení, tedy za úkony právní služby, režijní paušál, náhradu za promeškaný čas a náhradu cestovních výdajů (spojených s použitím osobního automobilu právního zástupce stěžovatele), a to vždy včetně DPH za jednotlivé tyto položky. Shodně vyznívá také usnesení Krajského soudu v Praze pod sp. zn. 9 To 219/2010, jímž bylo shledáno správným rozhodnutí soudu nižšího stupně, pokud v tamním případě přiznaná částka na DPH odpovídala, jak vyplývá z propočtu, 20 % z celkového součtu všech položek, tj. včetně náhrady cestovného i náhrady za promeškaný čas.

Konečně ministr spravedlnosti uvedl, že jelikož usnesení o zahájení trestního stíhání obviněného D. S. pro zvlášť závažný zločin loupeže podle § 173 odst. 1 tr. zákoníku, jehož doručením u obviněného nastaly důvody nutné obhajoby podle § 36 odst. 3 tr. ř., bylo státním zástupcem pravomocně zrušeno jako nedůvodné, není tedy obviněný povinen náklady nutné obhajoby za tuto fázi trestního řízení následně hradit státu, a nebyl tak výše uvedeným rozhodnutím státního zástupce porušen zákon ve vztahu k obviněnému. S ohledem na postup orgánů daňové správy lze předpokládat zvýšený nárůst obdobných sporných rozhodnutí, a to rovněž vzhledem k současné ekonomické situaci, a je proto odůvodněn závěr, že podání stížnosti pro porušení zákona v daném případě může mít význam pro sjednocení praxe nebo pro výklad zákona.

Na základě všech výše uvedených skutečností ministr spravedlnosti navrhl, aby Nejvyšší soud podle § 268 odst. 2 tr. ř. vyslovil, že napadeným usnesením státního zástupce Okresního státního zastupitelství v K. ze dne 29. 2. 2012, č. j. 1 ZT 318/2011-24, byl v neprospěch obhájce JUDr. W. F. porušen zákon v ustanoveních § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. a § 151 odst. 2 tr. ř.

Nejvyšší soud ve veřejném zasedání přezkoumal podle § 267 odst. 3 tr. ř. zákonnost a odůvodněnost těch výroků rozhodnutí, proti nimž byla stížnost pro porušení zákona podána, v rozsahu a z důvodů v ní uvedených, jakož i řízení napadené části rozhodnutí předcházející, a dospěl k závěru, že zákon ve vytýkaném směru byl porušen.

V dané věci ministr spravedlnosti podal stížnost pro porušení zákona proti usnesení státního zástupce Okresního státního zastupitelství v K. ze dne 29. 2. 2012, č. j. 1 ZT 318/2011-24, s tvrzením, že jím byl v neprospěch obhájce JUDr. W. F. porušen zákon v ustanoveních § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. a § 151 odst. 2 tr. ř. (konkrétně tím, že mu přiznal celkovou částku pouze ve výši 9114 Kč místo požadovaných 9200 Kč, neboť účtované jízdné v částce celkem 432 Kč nezvýšil – oproti ostatním položkám – o 20 % DPH).

Jelikož ministr spravedlnosti v odůvodnění stížnosti pro porušení zákona obě naposledy uvedená ustanovení trestního řádu citoval, není zapotřebí jejich zákonný text na tomto místě znovu opakovat. Je však třeba zmínit, neboť to mělo význam jak pro rozhodnutí státního zástupce, tak pro jemu předcházející usnesení policejního orgánu podle ustanovení § 151 odst. 2 tr. ř., a má to význam i pro rozhodnutí Nejvyššího soudu o podané stížnosti pro porušení zákona, že obhájce JUDr. W. F. je a v předmětném období také byl plátcem DPH. Tento obhájce sice k vyúčtování odměny a hotových výdajů v dané věci osvědčení o své registraci jako plátce DPH (srov. § 14a advokátního tarifu) nepřipojil, ministr spravedlnosti však před podáním stížnosti pro porušení zákona v rámci postupu podle § 466 tr. ř. od obhájce kopii tohoto osvědčení opatřil.

Ministr spravedlnosti v odůvodnění svého podání zmínil i relevantní ustanovení těch právních předpisů, jejichž použití v dané věci přicházelo v úvahu (zákona o advokacii, zákoníku práce, OSŘ, zákona o DPH, zákona o soudních exekutorech, zákona o cenách, vyhlášky č. 377/2010 Sb. – srov. shora), a proto ani v tomto případě není nutné (jednak z důvodu stručnosti, jednak proto, že Nejvyšší soud se s argumentací ministra spravedlnosti v zásadě identifikoval) celé jejich znění (až na níže uvedené výjimky) znovu reprodukovat.

Při aplikaci těchto ustanovení na posuzovaný případ Nejvyšší soud dospěl k závěru, že státní zástupce, pokud obhájcovu stížnost proti usnesení policejního orgánu jako nedůvodnou zamítl, porušil ustanovení § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř.

Ministru spravedlnosti pak Nejvyšší soud přisvědčil i v tom, že státní zástupce se při svém rozhodování důsledně neřídil shora již citovanými ustanoveními příslušných právních předpisů.

V dané věci státní zástupce (a před ním ani policejní orgán) neměl pochyb o tom, že ustanovený

obhájce JUDr. W. F. měl s ohledem na ustanovení § 151 odst. 2 tr. ř. vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle zvláštního předpisu (tj. advokátního tarifu), a že tento jeho nárok, jestliže byl a je plátcem daně z přidané hodnoty, se zvyšuje o částku odpovídající této dani, kterou je obhájce povinen z odměny za zastupování a z náhrad hotových výdajů odvést podle zvláštního právního předpisu (tj. zákona o DPH). Stejně tak neměl pochyb ani o tom, že daň z přidané hodnoty tomuto obhájci náležela v aktuální výši 20 % (srov. § 47 odst. 1 písm. a/ zákona o DPH) za naprostou většinu účtovaných úkonů právní služby a náhrad hotových výdajů.

Pochybnosti ale již měl státní zástupce o tom, zda tomuto obhájci mělo být zvýšeno o 20 % DPH rovněž účtované jízdné za dvě jízdy osobním automobilem v celkové částce 432 Kč (DPH z toho představovala výše zmíněných 86 Kč). Pokud nakonec dospěl k závěru, že takové navýšení obhájci nenáleží, odůvodnil to výkladem příslušných ustanovení zákoníku práce, zákona o DPH a vyhlášky č. 377/2010 Sb. (srov. strany 3 a 4 odůvodnění jeho usnesení).

Ministr spravedlnosti s takovým výkladem nesouhlasil a v odůvodnění stížnosti pro porušení zákona na podporu svých argumentů poukázal na celou řadu judikaturních rozhodnutí jak Ústavního soudu, tak Nejvyššího soudu, ale i soudů nižších stupňů. Jelikož také podstatnou část těchto rozhodnutí citoval, postačuje rovněž (z již uvedeného důvodu stručnosti) na ně odkázat a pouze dodat, že v minulosti (především v letech 1990 až 2004) při rozhodování soudů podle § 151 odst. 2 tr. ř. sice nebyla jednota v tom, zda ustanoveným obhájcům náleží za úkony právní služby a náhradu hotových výdajů i DPH, ta však byla způsobena především nejednoznačným textem tohoto zákonného ustanovení.

K zásadní změně situace však došlo od 1. května 2004, kdy nabyl účinnosti zákon č. 237/2004 Sb., jímž byla novelizována celá řada právních předpisů. Ve vztahu k řešené problematice to byla především novela zákona o advokacii, jehož nové ustanovení § 23a zakotvilo, že „je-li advokát plátcem daně z přidané hodnoty, náleží advokátovi k odměně a k náhradám podle § 22 nebo 23 rovněž částka odpovídající této dani, kterou je advokát povinen z odměny a z náhrad odvést podle zvláštního právního předpisu“ (tím je zákon o DPH), a novela trestního řádu, jehož ustanovení § 151 odst. 2 bylo doplněno tak, že „tento nárok obhájce, je-li plátcem daně z přidané hodnoty, se zvyšuje o částku odpovídající této dani, kterou je obhájce povinen z odměny za zastupování a z náhrad hotových výdajů odvést podle zvláštního právního předpisu“ (tj. zákon o DPH). Ve stejném duchu však byl tehdy novelizován i občanský soudní řád (srov. jeho § 137 odst. 3, § 140 odst. 2, 3, ale i § 151a), zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „soudní řád správní“ /srov. jeho § 35 odst. 3 a § 57 odst. 2/) a zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „notářský řád“ /srov. jeho § 106 a § 108/).

Základním smyslem a účelem této nové úpravy bylo narovnat postavení advokátů (a dalších osob poskytujících své služby podle zvláštních zákonů) se soudními exekutory, kterým předchozí právní úprava nárok na zaplacení částky odpovídající DPH již výslovně přiznávala (srov. § 87 odst. 1 zákona o soudních exekutorech), jak to konstatoval Ústavní soud v odůvodnění svého rozhodnutí ze dne 31. 8. 2005, sp. zn. II. ÚS 288/05.

Nedlouho po účinnosti zákona č. 237/2004 Sb., tedy po 1. květnu 2004, soudy nižších stupňů uvedenou změnu respektovaly a při rozhodování podle § 151 odst. 2 tr. ř. v zásadě vycházely z názoru, že základ daně z přidané hodnoty zahrnuje nejen obhájcovu odměnu za provedené úkony právní služby, ale i veškeré jím vynaložené náklady (viz např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. 8 To 48/2006, usnesení téhož soudu ze dne 25. 9. 2006, sp. zn. 1 Tmo 19/2006, které bylo publikováno pod č. 5/2008 Sb. rozh. tr, nebo ministrem spravedlnosti zmiňované usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 5. 5. 2010, sp. zn. 9 To 219/2010).

Ve správnosti tohoto názoru byly obecné soudy utvrzovány i rozhodnutími Ústavního soudu v

trestních i občanskoprávních věcech. Tak například tento soud usnesením ze dne 7. 10. 2009, sp. zn. I. ÚS 1227/09, rozhodl o náhradě nákladů řízení před Ústavním soudem a přiznal stěžovateli v souladu s advokátním tarifem náhradu odměny za právní zastoupení, tedy za úkony právní služby, režijní paušál, náhradu za promeškaný čas a náhradu cestovních výdajů, a to u všech položek včetně DPH. K účtovaným nákladům za cestovní výdaje doslova uvedl, že „… stěžovateli přiznal náhradu cestovních výdajů za cestu na jednání před Ústavním soudem … a zpět – tedy za trasu v délce …, osobním automobilem právního zástupce stěžovatele, v celkové výši … Kč, včetně DPH (průměrná spotřeba …, cena nafty dle vyhlášky … ve výši … na litr, náhrady za používání vozidla dle této vyhlášky … za 1 km jízdy).“

Nejvyšší soud nemá žádný důvod odchylovat se od tohoto právního názoru Ústavního soudu. Ve shodě s ním (a také ve shodě s názorem ministra spravedlnosti) je totiž přesvědčen, že základ daně z přidané hodnoty zahrnuje jak obhájcovu odměnu za provedené úkony právní služby (srov. § 11 advokátního tarifu), tak veškeré jím vynaložené náklady (srov. § 13 a § 14 advokátního tarifu). Ustanovení § 151 odst. 2 tr. ř. jednotlivé položky odměny za úkony právní služby a náhrady hotových výdajů, které by zvýšení o příslušnou procentuální částku DPH podléhaly a nepodléhaly, nerozlišuje (a takové rozlišení nečiní žádný z dalších předpisů upravujících tuto problematiku, tj. zákon o advokacii, občanský soudní řád, soudní řád správní, notářský řád či zákon o soudních exekutorech). Je tomu tak nepochybně proto, že pokud obhájce jako plátce DPH je povinen odvést tuto daň z celé částky zaplacené mu v trestním (občanskoprávním či jiném) řízení státem jako zadavatelem právní služby poskytované obhájcem, pak mu toto odpovídající zvýšení náleží ohledně všech položek odměny a náhrady hotových výdajů.

V podstatě stejný názor zaujal Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 29. 3. 2011, sp. zn. 11 Tz 17/2011 (publikovaným pod č. 7/2012 Sb. rozh. tr.), v němž mimo jiné uvedl, že pokud advokát (obhájce) poskytuje své právní služby za odměnu a má mimo jiné nárok na náhradu hotových výdajů, a je-li plátcem DPH, tj. je-li za poskytování služeb povinen odvést státu daň z přidané hodnoty, pak mu vedle toho náleží i částka odpovídající této dani. Obdobný způsob řešení zvolil i Ústavní soud, který ve svém nálezu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. I. ÚS 2278/10, mimo jiné uvedl, že k nákladům řízení patří rovněž částka odpovídající DPH, kterou je advokát povinen z odměny za zastupování a z náhrad odvést podle zvláštního předpisu (stejně se k věci postavil tento soud i v předcházejícím nálezu ze dne 29. 5. 2006, sp. zn. IV. ÚS 746/05). A i když žádný z těchto soudů v uvedených rozhodnutích, resp. nálezech nastolenou problematiku explicitně neřešil (soudy se zabývaly především otázkou zvýšení odměny o DPH za zastupování před 1. květnem 2004 a po tomto datu), nicméně z odůvodnění jejich rozhodnutí je zřejmé, že žádný rozdíl mezi položkami odměn za úkony právní služby a náhrad hotových výdajů, které by navýšení o příslušnou procentuální částku DPH podléhaly a nepodléhaly, nečinil.

Ve stejném duchu pak vyzněl i nález Ústavního soudu ze dne 18. 2. 2010, sp. zn. I. ÚS 3336/09, byť v něm byla primárně řešena problematika legitimního očekávání ustanoveného obhájce, že jeho nároku na přiznání odměny a hotových výdajů podle § 151 odst. 2 tr. ř. bude vyhověno. V jeho odůvodnění soud mimo jiné uvedl, že jakékoli dotváření právní úpravy soudce, byť cestou analogie, musí respektovat princip proporcionality, který vyžaduje, aby zásahy do základního práva (stěžovatele) na legitimní očekávání byly minimalizovány.

Argumentoval-li státní zástupce v odůvodnění svého usnesení především ustanovením § 157 zákoníku práce, zákonem o DPH, zákonem o cenách a vyhláškou č. 377/2010 Sb. (srov. strany 3 a 4 odůvodnění jeho usnesení), pak je třeba uvést, že takové argumentaci nelze přisvědčit. Jednak ustanovení § 157 zákoníku práce upravuje podmínky pro používání soukromých silničních motorových vozidel při pracovních cestách zaměstnanců a s tím související náhrady jízdních výdajů zaměstnavatelem těm zaměstnancům, kteří nejsou plátci DPH, jednak přiléhavou není ani argumentace vyhláškou č. 377/2010 Sb. Platí-li totiž, že podle ustanovení § 36 odst. 3 písm. e)

zákona o DPH základ této daně zahrnuje také vedlejší výdaje, které jsou účtovány osobě, pro kterou je uskutečňováno zdanitelné plnění, při jeho uskutečnění, pak je třeba dovodit, že rovněž z jízdného přísluší DPH v zákonné výši.

Přehlížet přitom nelze – jak správně akcentoval ministr spravedlnosti – ani účel hrazení nákladů obhajoby státem, jde-li o soudem (státem) ustanoveného obhájce, který v určitých případech musí v zájmu fair procesu obhajovat obviněného, což je nutno z ústavního hlediska chápat jako vytvoření nezbytných materiálních podmínek pro realizaci základního práva na právní pomoc, které garantuje čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Právě proto má podle § 151 odst. 2 tr. ř. obhájce, který byl obviněnému ustanoven, vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů, tedy včetně navýšení o částku odpovídající DPH, kterou je obhájce povinen z odměny za úkony právní služby a z náhrad hotových výdajů odvést státu podle zvláštního právního předpisu. Účelem tohoto ustanovení totiž je, aby obhájce byl za činnost vykonanou pro stát odměněn, neboť jako obhájce byl státem ustanoven, a proto mu vůči státu svědčí legitimní majetkový nárok.

Státnímu zástupci nebylo možno přisvědčit ani v tom, že žádný jiný právní předpis nestanoví, že úřední ceny (za pohonné hmoty) stanovené ve vyhlášce č. 377/2010 Sb. se mají zvýšit o DPH. Dosud provedený výklad naopak svědčí o tom, že při rozhodování podle § 151 odst. 2 tr. ř. má obhájce, který byl obviněnému ustanoven, vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů, tedy včetně zvýšení všech položek o částku odpovídající DPH, kterou je pak obhájce povinen z odměny za úkony právní služby a z náhrad hotových výdajů odvést státu podle zvláštního právního předpisu.

Z těchto podstatných důvodů Nejvyšší soud podle § 268 odst. 2 tr. ř. vyslovil, že pravomocným usnesením státního zástupce Okresního státního zastupitelství v K. ze dne 29. 2. 2012, č. j. 1 ZT 318/2011-24, byl porušen zákon v ustanoveních § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. a § 151 odst. 2 tr. ř. v neprospěch obhájce JUDr. W. F., a učinil další navazující rozhodnutí.